

УДК 141.144 [(477)]

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v039.2022.2>**Р. М. Вербова**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4653-6057>

кандидат філософських наук,

старший викладач кафедри філософії

Національного університету «Львівська політехніка»

ХРИСТІЯНСЬКИЙ ПЕРСОНАЛІЗМ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Постановка проблеми. Персоналістська тематика в наш час є досить актуальною, адже розгляд проблеми самопізнання особи конструюється на знанні про Бога, захисті своєї свободи, загальнолюдських і національних цінностях. Саме на таких питаннях і зупинявся у своїх філософських рефлексіях Андрей Шептицький. У сьогоdnішніх реаліях російсько-української війни кожен українець як конкретна особа бере на себе відповідальність за свої дії, за дії, які змінюють долю держави, змінюють особу – до чого і закликав у своїх творах український Митрополит. Таким чином, особа протестує проти існуючого світоустрою, поєднуючись в такий спосіб із Богом, але із Богом як із особою, а не з Богом як абстрактною силою.

Філософські та парафілософські твори Андрея Шептицького містять великий теоретичний матеріал для роздумів на тему духовності особи, стосуються проблем суспільно-політичного характеру, є цікавими з точки зору стану філософії і науки того часу [1, с. 10 – 11].

Аналіз досліджень і публікацій. Вагоме значення для осмислення християнського персоналізму мають твори українського мислителя: «Отче наш» [2], «Божа мудрість» [3], «До української інтелігенції» [4], «Найбільша заповідь» [5], «Не вбий» [6] та інші. Розкриттям філософських ідей крізь призму персоналізму у творчості Андрея Шептицького займалися такі українські вчені, як: В. Бліхар, Ю. Дем'ячук, Б. Дзюрах, О. Кендус, А. Кравчук, О. Ліщинська-Милян, Я. Свищук, О. Шеремета та інші. Зокрема, В. Бліхар в дослідженні «Соціально-філософські погляди А. Шептицького» розглядає взаємозв'язок людини і суспільства у філософських ідеях А. Шептицького, констатує на вагомій ролі особи у розвитку суспільства [1]. Б. Дзюрах у «Вступі» до Пастирських послань А. Шептицького розкриває суть та значення Церкви для формування особи та як церква впливає на суспільство [7]. У статті О. Шеремети «Соціальна етика Андрея Шептицького – вершинне досягнення українського неотоїзму» уточнюється ставлення Митрополита до Бога як до особистої причини світу [8]. Зважаючи на такий багатоаспектний розгляд філософських ідей А. Шептицького, на жаль, не має цілісного дослідження стосовно проблеми взаємоді-

шення особи і Бога в контексті християнського персоналізму у творах Митрополита, чому і присвячена дана стаття.

Метою статті є розкриття філософських поглядів Андрея Шептицького крізь призму християнського персоналізму. Завданням наукового дослідження є виявлення тих доктринальних засад у філософії українського мислителя, які обґрунтовують його персоналістські ідеї.

Методи, які використовуються в статті для розкриття суті дослідження: персоналістський, який показує загальне ставлення до контексту даної проблематики; метод аналізу – задля пояснення складних персоналістських тверджень на основі простіших феноменів; метод абстрагування дозволив відокремити суттєві філософські ідеї українського мислителя, які стосуються персоналістської парадигми його творчості, від несуттєвих.

Виклад основного матеріалу. У філософських поглядах А. Шептицького, як зазначає О. Шеремета, матеріальний світ і людина мають своєю причиною не ідеальний світ, але ідеального Бога – розумного, вільного, який є Особою. В цьому і проявляється теїстичний і персоналістський об'єктивний ідеалізм, який був притаманний для філософії Митрополита [8]. А. Шептицький у своїх посланнях відразу вводить поняття Бога як розумної особистої причини світу [8].

Він надає Богу як особі такі властивості: слава, велич, любов, доброта, безконечність, мудрість. Як зазначає український Митрополит, коли говоримо про Божу природу і сутність (*essentia metaphysica*), то шукаємо її в бутті, існуванні Бога; як єство від себе, єство абсолютне, єство, що само по собі є [2, с. 17]. А. Шептицький опредмечує Бога для осіб, стверджуючи, що Бог є в нашому розумі, як предмет нашого надприродного пізнання з віри і є в нашій волі, як предмет бажань і любові волі. Він є в нас так, як пізнаний в розумі пізнаючого і улюблений в серці люблячого [3, с. 42]. І, якщо у Т. Аквінського доводиться існування Бога як Першопричини і Розуму, і тільки потім, в наступних роздумах “Суми теології” відкривається, що Бог є саме персональним Буттям, то А. Шептицький в “Отче наші” відразу доводить існування Бога як Майстра – розумної особистої істоти, що вільно створила світ [8].

Тут же він стверджує, що святість особи проявляється через Божу волю, що свідчить про наявність персоналістських ідей у його філософії. Божа воля, з точки зору Митрополита, – святість кожної конкретної особи: “Бог хоче нашої святості, а ми, виконуючи Його волю, доходимо до неї. Бог не хоче смерті грішника, а бажає, щоб він навернувся та жив (Єз. 33, 11), тому це прохання стосується прямо й безпосередньо до навернення нас самих, бо, хто ж з нас не є грішником, якому потрібно навернення? Стосується християнського життя,

серед якого Боже провидіння нас так провадить своїм святим законом і натхненнями Своєї святої благодаті, що, йдучи Господньою дорогою, ми повинні з дня на день освячуватися. Наш Отець в небі – Святий, будьмо ж і ми святими” [2, с. 32]. “Будьте святими, бо й Я святий”, – каже Господь в Третій Книзі Мойсея (Лев, 19, 2) [2, с. 32].

Як зауважує А. Шептицький, ця святість, очевидно, не є заслугою особи як людини, а даром з неба вливається в душу кожної особи в хвилині хрещення. Ця святість – це освячуюча Божа благодать. Вона в душі особи росте з кожним добрим ділом і достойним прийняттям кожної Тайни, і кожною побожно відмовленою молитвою. Ту святість, з точки зору А. Шептицького, Церква прилюдно визнає у кожному християнинові, тому й кожний християнин має право приступити до святого Причастя, і священник не може комусь відмовити у Причасті, хіба що публічному грішникові, тобто людині, яка дає всім згіршення. Ту святість Церква засвідчує елеопомазанням людини, яка жила по-християнськи, а вмираючи у невідомості, не може сповідатися, і похороном такого ж християнина, тобто покладення тіла у землю під час молитов, кадження й кроплення свяченою водою [2, с. 32].

Як стверджує Митрополит, варто говорити про те, що церква визнає й тіло людини святим. Але ця святість, отримана дитиною при хрещенні, є, очевидно, найменшим ступенем святості. Вона в міру зросту й розвитку людини повинна рости, а росте сповненням Божої волі, дотриманням Божих заповідей. Хоч Божі заповіді не є такі важкі (1 Йо. 5, 3) і Христове ярмо, як він сам каже, є легке, однак наша слабкість, неміч така велика, що без Божої благодаті ми не в змозі сповняти Божої волі. Безкінечний скарб Божих дарів, освячуючої благодаті й Божої любові носимо неначе в глиняних посудинах за сильним висловом святого Павла (2 Кор. 4, 7). Тому необхідно нам бажати тої Божої допомоги, без якої нічого доброго не можемо зробити, і це бажання висловлювати в молитвах [2, с. 32 – 33]. Святість, на думку А. Шептицького, в нас самих, бо без неї не можемо нічого зробити [7, с. 45]. Отже, таке розуміння Митрополитом святості можна віднести до

парадигми трактування даного поняття представниками християнського персоналізму, оскільки, як вони стверджували, спочатку необхідно розкрити святість в нас самих, а вже потім утверджувати її назовні.

Як зауважує О. Шеремета, через таке визнання персоналізованої святості А. Шептицьким доводиться і існування самого Бога, так як він вільний від потреби зберігати поступовість у метафізичному мисленні, доводити спочатку менше, а потім більше. Крім того, йому видається очевидним, що складність світу є такою, що вказує саме на існування Майстра. А тому і доводити існування Бога як Особи є легшим, ніж доводити існування метафізичної причини світу. В таких міркуваннях А. Шептицького проявляються ідеї представників сучасного християнського персоналізму [8]. В контексті російсько-української війни можемо погодитись із такими міркуваннями українського Митрополита, оскільки бачимо наскільки світ є важким і багатостраждальним, що підтверджує існування Майстра.

А. Шептицький в своїх посланнях аналізує такі властивості Бога, як: творчість, що визначає розвиток світу; розумність, що визначає гармонійний порядок всього; моральність, що визначає порядок моральний для розумних істот; могутність, що має владу над всім; справедливість, що визначає правовий порядок для всіх спільнот розумних особистостей. Звідси можна зробити висновок, що, коли метафізик доводить існування Причини всього, то він доводить існування Творця, Розуму, Добра, Сили, Справедливості [8]. У посланні “До української інтелігенції” український Митрополит проголошує: “Ту могутню силу, розумну, моральну, справедливу признаєш, хоч її і Богом не називаєш, але признаючи її, признаєш Бога. Будь у розумуванні щирим, звернися до простоти, без якої не потрапиш до людей, а у власному розумі знайдеш тоді певний доказ, що є Бог на небі – Творець світу і Суддя людського сумління” [4, с. 269].

Тобто, згідно із А. Шептицьким, якщо Бог існує, то Він є не лише Творцем, але моральним Законодавцем та Суддею. Раціональна влаштованість світу є такою, що його могла створити лише Особа-Законодавець [8]. На думку українського мислителя, Бог пізнає лише Сам Себе в тій досконалості, в якій він може бути пізнаним і те пізнання, те осягнення є внутрішнім актом Пресвятої Трійці, яким Бог Отець родить Бога Сина, в якому Бог у нутрі Себе Самого висловлює, каже Своє передвічне Слово. Лише те Слово є досконалим пізнанням Божества. Тільки для Божого Слова і для Святого Духа Бог є цілковито пізнаний, тобто так досконало, як може бути пізнаний [2, с. 35].

Для всіх створінь, як зазначає український Митрополит, навіть найвищих і найдосконалі-

ших, Бог є завжди безоднею недоступного світла, тому зі всіх видінь, якими Бог об'являв людям Свою природу, темрява, мряка, що наповнила храм Соломона, що з'явилася й при Христовому Переображенні, є може найвірнішою і найдосконалішою, бо являє те святе незнання для особи, яким є найдосконаліше знання Божества. Чим більше хто знає Бога, тим більше свідомий тої безконечної безодні недоступного світла, яким є Божество навіть для конкретних осіб. І це світло є найбільшим для них, бо вони значно краще від усіх людей на світі розуміють, до якого ступеня Боже єство безконечно перевищує всякий створений розум [2, с. 35].

В такому ж ракурсі А. Шептицький розглядає і особу Ісуса Христа, стверджуючи, що Ісус Христос має особистий вплив на людство. Його особа живе поміж християнами, впливаючи могутньою своєю індивідуальністю на кожного християнина так, що лише з його рук сподіваються християни добра, приписуючи йому все, що мають, признаючи того чоловіка своїм Богом, Творцем і Спасителем. Його доктрина, обіймаючи всі індивідуальні і суспільні потреби людей, запевняючи кожній одиниці розвиток її індивідуальності, а кожній поодинокій суспільній групі якнайповніший розвиток усіх її сил, до яких має природне право, спирається до того ступеня на власному пересвідченні людей і їх свідомості, що лише переконана особа в своїй правоті їх приймає [4, с. 272–273]. Ісус Христос, на думку А. Шептицького, єднається завдяки молитві з кожною душею зокрема, з кожною розмовляє, кожному вчить. Його вчительство, виконане в глибинах людського серця на молитві, звертається до одиниць. Тому в його особистій владі в людському серці мусять бути поставлені ті межі індивідуалізму, які ставить йому Богом освячене людство.

Зрештою, кожна окрема одиниця, як зазначає український мислитель, змушена кожної хвилини переконуватися, чи вона правильно приймає вчительство Христа індивідуально до неї звернене, чи часом до нього не додає своєї фантазії. Тією нехитною мірою вчительства Христа в душі особи, тією вказівкою, що бесіда Христа завершується і починається людська думка, є Христова віра. Як довго душа тримається чесноти віри, Христос вчить, а душа від нього приймає науку індивідуально. А тоді, коли людина до бесіди Христа додає слова своєї уяви – має змогу у вірі осудити ті слова свого єгоїзму, як протилежні словам Христа. Як стверджує А. Шептицький, кожна душа має вникати в глибину розуміння правд віри [9, с. 430–432].

Також і влада Ісуса Христа сама в собі найвища і найсамостійніша, бо владою Бога сильна і самостійна. А з другого боку єднає у собі всіх, що стоять під нею, всю людську владу і всі людські одиниці. Христос сам визначає мету своєї науки і закону

як загальнолюдську суспільну організацію, яка починаючи від одиниці і родини веде до ладу кожную частину людської суспільності [4, с. 272–273, 287]. Він Своєю благодаттю говорить до кожного зокрема [9, с. 433]. Отже, такі твердження стосовно Ісуса Христа як особи зводяться до христологічного персоналізму у філософії А. Шептицького, що можна простежити пізніше і у філософських ідеях Кароля Войтили.

Що ж стосується особи, то А. Шептицький наголошує, що: “вона має бажати й просити від Бога того, що необхідне для життя, для себе й ближніх, а водночас бути вдоволеним тим, що необхідне, не бути захланним на те, що надміру” [2, с. 24–25, 35]. Розглядаючи проблематику цього питання, Митрополит відкидає твердження про те, що багаті повинні допомагати бідним через людську справедливість. Тобто, якщо особа має надлишок матеріальних благ, то зобов'язана віддати його бідним. Для А. Шептицького така концепція абсолютно не прийнятна. Тим більше дивною є думка, що володіння матеріальними благами – наслідок несправедливості проти іншої особи [10]: “Незгідним з християнською наукою є твердження соціалістів, що помагати вбогим є обов'язком справедливості для посідаючих. Безпідставним твердженням є теж, що кожна власність є овочем людської кривди ... Приватна власність, набута дорогою спадку або через оцадність і працю, є правом, що його стереже Божий закон. А обов'язок ділитися при уживанні тої власності з убогими є християнським обов'язком любові ближнього” [11, с. 524]. Важливим при цьому є недоторканість особистої власності [11, с. 526].

Причина проблеми контрасту в посіданні матеріальними благами – людський єгоїзм та жадоба власного збагачення [10]. Але, зрештою, А. Шептицький постійно акцентував увагу на значимості самої особи як центру всієї економічної діяльності. Це означає, що її поведінка та позиція мають глобальний вплив на розвиток суспільного добробуту [1, с. 13]. Таким чином, високі ідеали християнського персоналізму були втілені Митрополитом Андреем у так званий національний економічний персоналізм, тобто творення економічної самоідентифікації українців [12, с. 99].

Очевидно, благодать, що освячує кожную душу зокрема, є добром, спасінням людини, що її посідає, але в якомусь значенні є й вона спільним добром. Здається навіть, що всі чесноти, всі прикмети, всі добрі діла одного, є також добром ближніх, передовсім тому, що з закону природи людський рід солідарний. Лише на підставі цього закону міг Христос за нас терпіти і умирати та заслужити нам Божу благодать. Ця наша солідарність свідчить, що всі можуть через одного терпіти, що взаємно передається вартість надолуження добрих діл [2, с. 28]. Загальне добро є в пов-

ному значенні цього слова єдиним добром кожного з нас зосібна [13, с. 279].

Наші молитви завжди, навіть коли про це забуваємо, зазначає А. Шептицький, є молитвами за всіх, так як небесний Отець є батьком нас усіх. Тому й можна сказати, що все неначе є спільним добром. Наше добро є добром ближніх, але з іншої сторони добро ближнього є й нашим добром [2, с. 28]. А спільне добро є наслідком любові як бажання добробуту і щастя іншим людям [14, с. 136].

Спільне добро чинить з людей одне тіло, а якраз те спільне добро є основою всякої любови. Почуття й свідомість цього спільного добра, яке об'єднує людей, веде людину до розуміння, що загальне добро – це її власне добро, а ближні її – це наче вона сама! І тому тією самою любов'ю, якою людина сама себе любить, мусить вона любити й ціле людство [15, с. 363]. Таким чином, варто стверджувати, що в якійсь мірі особи один з одним так зв'язані, що один за всіх, а всі за одного відповідаємо, заслуги одних є зараховані всім, а гріхи кожного є злом усіх. Кожний наш гріх відбивається на всіх [13, с. 365]. Усвідомлення цього наближує людину до розуміння, що загальне добро – це є важлива передумова її особистого добра, а ближній – це друге я [14, с. 136].

Любов також полягає в тому, щоб бажати іншим добра і, наскільки це можливо, спричинитися до нього. Хто правдиво любить – той дбає про інших; їх добро лежить йому на серці [5, с. 131]. Але, стверджував А. Шептицький, обов'язком особи є більше любити ближчих собі – своїх рідних, – ніж чужих. Тому більшою, щирішою має бути любов до родини й батьківщини. Однак ця ближча, тепліша й більша любов не може протиставитися меншій любові – любові дальшій, загальній [10].

Варто наголосити на тому, що А. Шептицький, обстоюючи право кожної людської особи на отримання любові, намагається захистити вірних від егоцентризму, який думає лише про задоволення власних потреб, нехтуючи криком нужденних навколо себе [7, с. 17]. Подібні твердження в своїй філософії розглядали американські персоналісти, які акцентували увагу на тому, що не потрібно порівнювати персоналізм з егоїзмом і зводити любов лише до себе.

Не менш важливим змістом наповнена любов особи у творах А. Шептицького до самої себе. Любов до себе багатовимірною і важливо уникнути глибокого егоїзму, а любити себе настільки, щоб не дозволити іншим принижувати своє я, волю, гідність. Тільки той, хто насамперед любить по-справжньому самого себе, має менше шансів морально впасти або бути приниженим [16, с. 72].

Персоналізація любові проголошується ним таким чином, що він її називає істотою і ствер-

джує, що: “Любов є жертволюбна, солодка, згідлива, довго терпить і милосердиться. Вона ... не завидує і не чваниться; не користлюбна... не задумує зла, не тішиться неправдою, а тішиться правдою... все любить” [5, с. 133]. Така любов проходить три ступені: початкова любов, поступова любов, завершена любов. Ці різні ступені любові, на думку А. Шептицького, відрізняються різними завданнями, до яких веде особу поступ у любові.

На першому місці мусить людина зайнятися тим, що головне, тобто відступленням від гріха й боротьбою з пристрастями, що любові протиставляється. Такою є початкова любов. Її треба кормити як малу дитину, гріти і берегти від смерті, від зісуття, яким є тяжкий гріх. На другому місці завданням людини є те, щоб вона поступалася в любові. Головний намір людської душі звертається тоді до того, щоб любов кріпшала, зростаючи. Неначе дитину треба вигохити і виховати та допровадити її до мужеського віку. До третього завдання людської душі належить виключно з'єднання з Богом, щоб ним тішитися. Такою є завершена любов [3, с. 269].

Через це кожна особа зобов'язана з людської природи до любові ближнього [6, с. 261]. А тому любов до себе і свого ближнього має бути не в конфлікті, а у злагоді, яка, зокрема, містить і здатність пожертвувати своїм добром заради інших. Цим А. Шептицький, мабуть, вказував на те, що шляхом примирення, виховання і добродійності існує можливість зробити друзів із ворогів. Завдяки такій любові людська особа отримує здатність піднятися над обставинами і власними пристрастями та не відплачувати злом за зло [14, с. 136]. Любити ближнього як самого себе для А. Шептицького означає поважати і оцінювати право іншого так, як своє особисте [11, с. 535]. Любов ближнього – це особня любов [3, с. 262]. Такі ідеї А. Шептицького суголосні із твердженнями європейських персоналістів стосовно їхнього ставлення до любові.

Любов тим освячує душу, що надає їй волі напрям до Бога як до найвищої цілі. Тому вона вже сама, себто й без дійсного прийняття Таїнств хрещення чи покаєння, вводить у душу Божу благодать і освячує її. Як ми це вище бачили, причиною, чому сам акт любові може перед Таїнствами освятити душу, є те, що в тому акті є включене (implicite) бажання прийняти Таїнство, хоч воно й невисловлене (explicite). А. Шептицький вчиться з любов'ю дивитися на світ, бо на першому місці він бачить у житті Христа і Його науку – людинолюбство [10]. І стверджує про те, що в думці Ісуса Христа людина – це друге Його Я, другий Христос [17, с. 52]. Можна також говорити і про особистісне переживання Божої любові самим А. Шептицьким та її віддзеркалення в душі митрополита [7, с. 15].

Отже, як бачимо, поняття любові А. Шептицький наділяє широким спектром значень: від найелементарнішої сили, властивої окремій людині, до загальнолюдського об'єднуючого потенціалу. Це дає змогу вважати любов універсальною величиною концепції християнського персоналізму А. Шептицького. Зокрема, трактування любові як синтезу чеснот, розуміння любові до ближнього, як діяльного принципу (у формі милосердя, добротності), поняття миру.

Як стверджує О. Ліщинська-Милян, любов для Митрополита у формі двох заповідей гармонізує взаємини особи з Богом і з людьми. Характерне для А. Шептицького трактування любові до Бога як оцінювальної надає особливості його вченню. Цей вимір вносить томістичну ідею примату розуму у поясненні християнської любові. Любов до Бога, за А. Шептицьким, вимагає від особи розумових зусиль, звернення напрямку свого життя до Абсолюта [18, с. 8].

Важливим аспектом християнської любові, на якому наголошує Митрополит, є її об'єднуючий характер. Християнська єдність пов'язана з ідеєю солідарності людей. Ідею духовної (надприродної) солідарності А. Шептицький пов'язує з законом спільності заслуг і відповідальностей. Вагомість останнього викликана його характером настанови чинити добро, примножувати позитивні надбання. Таким чином, любов як мир і як єдність є реальною підставою гуманного співжиття у світі. А в рамках одного народу, нації любов між людьми набирає форми патріотизму [18, с. 8].

На думку Митрополита, здається, не було би більшого щастя в житті як жити серед святих, мати їх добрий приклад, користати з їхніх вислуханих молитов, мати стосунки з людьми покірними, добрими, лагідними, милосердними, терпеливими. Це було б раєм на землі, якщо усі були би добрими і святими. Крім того, Божі дари, з точки зору А. Шептицького, не раз є дані людському суспільству як такому, і тоді в найстислішому значенні цього слова є спільними благами. Як тріумф батьківщини і перемога над ворогами є добром усіх, так і спільним добром є тріумф Церкви – нашої батьківщини на віки [2, с. 28]. Викладені вище твердження свідчать про персоналістський солідаризм у філософських поглядах А. Шептицького.

Але український Митрополит стверджує, що також і від кожного з нас, від кожної конкретної особи залежить, чи буде вона щаслива чи нещаслива; найвірогіднішим є те, що земне щастя особи та родини найбільше залежить від них самих; і врешті те, що майбутнє земне щастя народу найбільше залежить теж від людини і родини. Така то вже дивна людська природа – хоче знати неістотні дрібниці з майбутності, а те, що найважливіше і найпевніше в майбутності її майже не цікавить –

саме так зауважує А. Шептицький [19, с. 74].

Також, перешкодою до щастя всіх людей є не “ворогуючі класи”, а внутрішнє переконання людини, стан її совісті [10]. Кожний власним розумом собі все розмірковує. Кожний сам за себе мусить вирішувати, бо кожний буде за себе відповідати [20, с. 374]. Проблема особи, на думку Андрея Шептицького, у браку розуміння своїх прав і прав свого ближнього [10].

Висновки. Погляди А. Шептицького стосовно особи та її взаємозв'язку із Богом можна віднести до напряму християнський персоналізм, оскільки він розкриває особу як таку, що самореалізується, існує у взаємовідношенні з іншими лише через її усвідомлення Бога як Особи, через її особову молитву до Бога, відповідальність особи перед собою та Богом. Особа, позбавлена своєї цілісності та гідності, стає деперсоналізованою та перетворюється на людину без всяких цінностей, втрачає будь-яку повагу як до власного життя, так і до життя та свободи кожної конкретної особи. В посланнях Митрополита простежується персоналістська парадигма трактування людини через її прагнення до особистої відповідальності, внутрішньої свободи та цінування особистої гідності.

Література

1. Бліхар В. С. Соціально-філософські погляди А. Шептицького : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05. Львів, 2006. 17 с.
2. Шептицький А. Отче наш. Львів : Свічадо, 1998. 64 с.
3. Шептицький А. Божя мудрість. *Митрополит Андрей Шептицький. Твори (аскетично-моральні)*. Львів : Монастир Монахів Студійського Уставу, 1994. С. 3 – 126.
4. Шептицький А. До української інтелігенції. *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали. 1899 – 1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність* : у 3 т., 2 кн. / за ред. А. Кравчука. Львів : “Місіонер”, 1998. Т. 2, кн. 1. С. 269 – 294.
5. Шептицький А. Найбільша заповідь. *Шептицький А. Пастирські послання 1899-1914 р.* Львів : Артос. Т. 1. С. 112 – 143.
6. Шептицький А. Не вбий. *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали. 1899-1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність* : у 3 т., 2 кн. Львів : Вид. ОО Василіан «Місіонер», 1998. Т. 2, кн. 1. С. 259 – 268.
7. Дзюрах Б. Вступ. *Шептицький А. Пастирські послання. 1899 – 1914 р. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність* : у 3 т., 2 кн. Львів : Артос, 1998. Т. 1. С. XII – XLIX.
8. Шеремета О. Соціальна етика Андрея Шептицького. – вершинне досягнення українського неомістизму. *Богословський портал*. 2010. № 10. URL: <http://theology.in.ua/en/bp/theologia/practical/social/38702/>.
9. Шептицький А. Дар п'ятдесятниці. *Митрополит*

Андрей Шептицький. Твори (аскетично-моральні). Львів : Монастир Монахів Студійського Уставу, 1994. С. 417 – 456.

10. Дем'янчук Ю. Митрополит Андрей Шептицький та комуністична ідеологія. *Християнин і світ*. 2011. № 5. URL: <http://xic.com.ua/z-istoriji-dumky/3-bogoslovja/160-mytropolyt-andrej-sheptyckuj-ta-komunistychna-ideologija>.

11. Шептицький А. О квестії соціальної. *Шептицький А. Пастирські послання 1899-1914 р.* Т. 1. Львів : Артос, 1998. С. 513 – 550.

12. Вербова О. С. Українська греко-католицька церква на чолі з А. Шептицьким як чинник творення інституціонального поля національного підприємництва. *Праці наукового товариства ім. Шевченка. Том LI. Економічний збірник* / ред. кол.: Г. Башнянин, С. Вовканич, С. Гелей. Львів : видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2017. Том 1. 404 с. С. 90 – 99.

13. Шептицький А. Із декрету до духовенства. *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944. Церква і суспільне питання. Пастирське вчення та діяльність* : у 3 т., 2 кн. / за ред. А. Кравчука. Львів : «Місіонер», 1998. Т. 2, кн. 1. С. 169 – 180.

14. Шеремета О. Ю. Спільне добро народу, держави і церкви в розумінні митрополита А. Шептицького. *Мультиверсум. Філософський альманах*. К., 2008. Вип. 72. С. 136 – 146.

15. Шептицький А. Пастирські послання 1899-1914 р. Львів : Артос. 1014с.

16. Кендус О. Саморефлексія особистості у філософсько-релігійному світогляді представників українського кліру. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. С. 71 – 79.

17. Шептицький А. Християнська родина. *Шептицький А. Пастирські послання 1899-1914 р.* Львів : Артос. Т. 1. С. 53 – 71.

18. Ліщинська-Милян О. Ідеї християнського гуманізму в українській релігійній філософії першої половини ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05. Львів, 2001. 17 с.

19. Свищук Я. В душі великого митрополита. Львів : Свічадо, 2002. 136 с.

20. Шептицький А. О подружестві і родині. *Шептицький А. Пастирські послання 1899-1914 р.* Львів : Артос. Т. 1. С. 366 – 390.

Анотація

Вербова Р. М. Християнський персоналізм Андрея Шептицького. – Стаття.

Розглянуто персоналістські ідеї Андрея Шептицького в контексті його відношення до особи та Бога. Наголошено на тому, що творчість Митрополита є актуальною в умовах сьогоденних реалій російсько-української війни, де кожен українець бере на себе відповідальність за свої дії, які змінюють його як особу та змінюють ставлення до держави загалом – до чого і закликав у своїх посланнях український мислитель.

Розкрито суть дослідження завдяки методам: персоналізму, методу аналізу, методу абстрагування. Досліджено ставлення до Бога А. Шептицьким як до

Найвищої Особи, яка є причиною світу. Осмислено персоналістський контекст поняття «святості особи» як прояву Божественної благодаті. Доведено, що Митрополит персоналізує молитву через постать Ісуса Христа, який таким чином поєднує в собі особу і найвищу трансцендентальну сутність.

Визначено поняття «любові» в посланнях А. Шептицького як прагнення дбати про інших. Любов розглядається як істота, тобто Митрополит персоналізує любов, надаючи їй три стадії проходження: початкова любов, поступова любов та завершена любов. Таким чином, протиставляється персоналізм егоцентризму в контексті трактування поняття «любові» як дару для кожної конкретної особи, але у її взаємовідношенні з іншими. Обґрунтовано, що в посланнях А. Шептицького економічний персоналізм тісно поєднувався із християнським персоналізмом, оскільки особа і проявляється як особа у її прагненні допомогти іншому, а не в самозбагаченні; через керування Божественним законом в своїй економічній діяльності.

У статті зроблено висновок, що філософські ідеї А. Шептицького стосовно особи та її взаємозв'язку із Богом можна віднести до напряму християнський персоналізм, оскільки він розкриває особу як таку, що самореалізується, існує у взаємовідношенні з іншими лише через її усвідомлення Бога як Особи, через її особову молитву до Бога, відповідальність особи перед собою та Богом.

Ключові слова: Андрей Шептицький, персоналізм, християнський персоналізм, особа, Бог, святість особи, молитва, любов, Ісус Христос.

Summary

Verbova R. M. Christian personalism of Andrey Sheptytskyi. – Article.

It is considered personalistic ideas of Andrey Sheptytskyi at the context of his relation to person and God. It is emphasized that the Metropolitan creation is actuality at the conditions today's realities of the russian-ukrainian war, where every Ukrainian takes care for itself responsibility for their actions, which change his as person and change position to country on the whole – for that the Ukrainian thinker in his epistles appealed.

It is revealed the essence of research through the methods: personalism, analysis method, abstraction method. The Position to Gog by A. Sheptytskyi as to the Highest Person, which is the reason of the world is researched. It is made of sense personalistic context notion of «sanctity person» as ostent of God's grace. It is proved that the Metropolitan personalizes prayer through Jesus Christ's figure, that so connects in his person and highest transcendental essence in himself.

It is defined the notion «care» as striving look after about others in A. Sheptytskyi's epistles. Care is considered as being, namely the Metropolitan personalized care, providing it three stages of passage: primary care, progressive care, completed care. Thereby, it is opposed personalism egocentrism at the context of treatment the notion «care» as gift for every concrete person, but in it relationship with others. It is justified that in the A. Sheptytskyi's epistles economical personalism closely combined with Christian personalism, because person

manifests itself as person in it striving to help other, but not in self-enrichment; through management God's law in it economical activity.

In the article a conclusion is made that A. Sheptytskyi's philosophical ideas concerning person and it relationship with God can be attributed to the direction Christian personalism, because he reveals person as such that

selfrealises, exists at the relationship with others only through of it awareness God as Person, through of it personalized prayer to God, responsibility person in front of itself and God.

Key words: Andrey Sheptytskyi, personalism, Christian personalism, person, God, sanctity person, prayer, care, Jesus Christ.